

**Nyugat-magyarországi Egyetem
Közgazdaságtudományi Kar**

**A MAGYAR GYERMEKVÉDELEM A VÁLTOZÁSOK TÜKRÉBEN,
KIEMELTEN A GYERMEKVÉDELMI SZAKELLÁTÁS
A 21. SZÁZAD ELEJÉN**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Resperger Richárd

**Sopron
2014**

Doktori Iskola: Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok

Vezetője: Prof. Dr. Székely Csaba DSc

Program: Közösségi gazdálkodástan

Vezetője: Dr. Gilányi Zsolt PhD

Témavezető: Dr. Artner Annamária CSc

.....
Témavezető támogató aláírása

1. A kutatómunka célkitűzései, hipotézisek

1.1. A témaválasztás indoklása

Az értekezés készítője gyermekvédelmi gondoskodásban nőtt fel, így nyilvánvaló volt számára, hogy a dolgozat témájaként a hazai gyermekvédelmet választja, s ezzel olyan kutatási területet jelöl ki, amelyben ő maga több mint két évtizedet (1982-2005) töltött el. A gyermekvédelemben ezen időszakban zajló változásokat a szerző állami gondozottként élte át, ugyanakkor, mint a disszertáció írója, szándékosan kívülállóként, tárgyilagosan kívánja a témát megközelíteni és vizsgálni. Ennek az objektív szemléletnek tudható be, hogy a személyes indíttatású témaválasztás ellenére a személyesség nem fogja áthatni a dolgozatot.

1.2. A téma aktualitása, jelentősége

A család a társadalom legfontosabb alapegysége, a társadalom egészének fennmaradásához a gyermekszüléssel és a gyermekek szocializálásával járul hozzá, biztosítja a népesség reprodukcióját. A gyermek egészséges, harmonikus fejlődését, testi, szellemi és erkölcsi gyarapodásának kiteljesedését a család kerete biztosíthatja legjobban számára, így nem vitatott, hogy a családra napjainkban is, mint a szocializáció elsődleges színterére tekintünk, a gyermekkori fejlődés szempontjából meghatározó a család szerepe. A családok többsége képes megfelelően ellátni feladatait, egy részük ugyanakkor olyan belső és külső problémákkal szembesül, amelyek megoldásához, kezeléséhez a közvetlen vagy tágabb környezetük segítségét kénytelenek igénybe venni, hogy a gyermek megfelelő fejlődését biztosítani tudják. Nem csak a családon belül jelentkező nehézségek, hanem a társadalom és a gazdaság problémái is jelentősen befolyásolják a család életét, lecsapódnak és súlyos zavarokat okoznak a családban. Ilyen problémák például a családon belül erőszak, a szegénység, a jövedelemkülönbségek, a munka és a gyermekvállalás összeegyeztetése stb. (Cseh-Szombathy 1985, Cseh-Szombathy 1990, Halász–Lennert 1998, Kolosi et al. 2000, Teleki 2010, Resperger 2011). Európa szerte megfigyelhető, hogy általános csökkenés tapasztalható a gyermeknépesség számában, a fiatalok késleltetik a családalapítást, kitolódik a gyermekvállalás, a család instabilitását jelzi a válások

arányának növekedése is (Pongrácz 2000, Pongrácz 2002, Spéder 2005, Hegedűs 2006, Magyar–Hegedűs 2006, Földházi 2009).

A gyermekvédelemmel kapcsolatos problémák keletkezése, felismerése és a beavatkozás lehetőségeinek megtalálása mindig összefüggésben volt annak a helynek, kornak, társadalmi berendezkedésnek, gazdasági és kulturális környezetnek a sajátosságaival, ahol és amelyben kialakultak (Domszky 2006). Az állam korán felismerte, hogy felelősséget kell vállalnia az elhagyatott és gondoskodásra szoruló gyermekekért, bizonyos típusú problémák kezelésére szükség van gyermekvédelmi jellegű szervezett közösségi beavatkozásra (Szöllősi 2003). Ezzel a felismeréssel tulajdonképpen a gyermekek védelme hazánkban is eljutott odáig, hogy kilépett a család belső intimitásából, és intézményesült társadalmi funkcióvá lett (Domszky 1994). A mai modern társadalmakban a köz nevében eljáró gyermekvédelmi rendszerek működnek. A gyermekek neveltetése már nem a családok magánügye, hanem közügyvé vált (Rácz 2009). Az állam csak alapos közérdekből, vagy a gyermek veszélyeztetettsége esetén avatkozhat be a család életébe, s ez utóbbi esetben a jelenlegi törvényi szabályozás értelmében be is kell avatkoznia, a családi funkciók megfelelő működésének helyreállítása érdekében. A hatályos gyermekvédelmi törvényünk célja olyan alapvető szabályok megállapítása, amelyek segítségével a törvényben rögzített gyermeket megillető jogok – az állami-, az önkormányzati- és a társadalmi szervek összehangolt közreműködésével – érvényesíthetők, annak érdekében, hogy megvalósuljon a gyermekek családban történő kiegyensúlyozott fejlődése, a hiányzó szülői gondoskodás megfelelő pótlása (Nyitrai 2008).

Míg ma hazánkban a veszélyeztetett kiskorúak száma folyamatosan csökken – nagyobb mértékben, mint ahogyan a kiskorúak száma –, addig a védelembe vett gyermekek száma és aránya évről-évre emelkedik. A veszélyeztetett kiskorúak számának csökkenésével azoknak a családoknak a száma is csökkent, amelyekben veszélyeztetett kiskorúak élnek, de az érintett családok száma még így is évente átlagosan 98 ezer körüli. A veszélyeztetettség kimondása vagy a védelembe vétel azt jelzi, hogy az alapellátás keretében történtek olyan lépések, amellyel a szakellátásba kerülést kívánták megelőzni, hogy a gyermek a családon belül történő nevelése a nehézségek ellenére is megvalósuljon. Amennyiben az alapellátás és a gyermekvédelmi intézkedés mégsem jár eredménnyel a probléma megoldásában, a kiskorú bekerül a szakellátás rendszerébe. Jelenleg hazánkban mintegy 21.500 kiskorú gyermek és fiatal felnőtt részesül gyermekvédelmi gondoskodásban Magyarországon, közülük 12.900 él nevelőszülőknél, s mintegy 8.200

kiskorú él lakás- és gyermekotthonban. Az adatok is jól mutatják a téma jelentőségét, és hogy azzal érdemes foglalkozni, mert a hazánkban élő kiskorú gyermekek közül 100-ból 11 gyermek valamilyen oknál fogva veszélyeztetettnek számít, és minden 100-ból 1 a családján kívül, gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedik. A disszertáció keretében éppen ezért a mai magyar gyermekvédelmet, ezen belül is kiemelten a szakellátásban, azon belül is a gyermekotthonokban és nevelőszülőknél élő gyermekek statisztikai adatait kívánjuk elemezni, a hazai állapot leírásán túl nemzetközi kitekintés keretében is.

1.3. Az értékezés hipotézisei

A gyermekvédelem jelensége és fogalma nem önmagában vizsgálható, hanem szükséges azt komplexen, több megközelítést is alkalmazva, rendszerben szemlélni. Ezt a célt szolgálja a dolgozat elméleti megalapozó, szakirodalmakat feldolgozó és szintetizáló része. A gyermekvédelem aktuális helyzetét pedig szükséges aszerint is vizsgálni, hogy az 1997. évi gyermekvédelmi törvényben megfogalmazott elképzeléseknek és törekvéseknek megfelelően, az azóta eltelt időszakot tekintve, hol tart ma a gyermekvédelem. Ez utóbbit a gyermekvédelmi statisztikák elemzésén keresztül vizsgáljuk.

A dolgozat hipotéziseit az alábbiak szerint fogalmazzuk meg:

H1. Az alapellátás szintjén megvalósult intézkedések (veszélyeztettség kimondása, védelembe vétel) legfőbb célja, hogy a nehézségek ellenére is megvalósulhasson a gyermekek családjukban történő nevelkedése. Az alapellátás hangsúlyosabb szerepe mellett várhatóan csökkenni fog a szakellátás szerepe és jelentősége (a szakellátásban részesülők, szakellátásba bekerülők száma).

H2. A családi típusú megoldások előtérbe kerülése megköveteli a szakellátást biztosító intézményrendszer átalakítását, a korábbi nagy létszámú, hagyományos gyermekotthonokkal szemben családias nevelést jobban szolgáló nevelőszülői, valamint a kisebb létszámú lakóotthonokban történő elhelyezés előnyben részesítését a szakellátáson belül.

H3. A gyermekvédelemben zajló jelenlegi folyamatok vélelmezhetően nem magyar sajátosságnak tekinthetők, azok feltételezhetően a nemzetközi trendeknek megfelelően alakulnak. A hazánkhoz hasonló múlttal rendelkező környező országok válasza is hasonló lehet a családjukon kívül nevelkedő gyermekek esetében.

2. A kutatás tartalma, módszere

Az 1997. évi gyermekvédelmi törvény a családi típusú nevelésre orientált rendszer kialakítását, a preventív megoldásokat helyezi előtérbe. A törvény kiinduló eleme, hogy a gyermeket a családból csak akkor lehet kiemelni, ha a gyermeket veszélyeztető körülmények a családon belül nem szüntethetők meg. A családjukból bármely okból kikerült gyermekek számára olyan helyettesítő gondozást kell biztosítani, amely leginkább közelít a családi neveléshez (Resperger 2012b). A gyermekek családközeli elhelyezése érdekében a törvény nagy hangsúlyt fektet a nevelőszülői hálózatok fejlesztésére, továbbá a gyermekotthoni nevelés korszerűsítése érdekében a kis létszámú gyermekotthoni hálózat kialakítását célozza meg, és támogatja a nagy létszámú gyermekotthonok kisebb, családiasabb légkört biztosító lakásotthonokkal történő kiváltását. Az intézményes nevelés keretein belül a gyermekotthonok típusainak sokszínűsítésével, specializálódott ellátással igyekszik a gyermekvédelmi gondoskodásban részesülő gyermekek és fiatalok, fiatal felnőttek gondozását és nevelését megoldani (KSH 2012).

A fenti bevezető sorokkal kívántuk kijelölni a disszertáció (adat)elemzési keretét, a kutatás irányvonalát, ennek megfelelően a KSH OSAP-adatgyűjtéséből származó statisztikai adatok feldolgozása során elsősorban az alábbi területekre koncentráltunk:

- veszélyeztetett és védelembe vett gyermekek, szakellátásba bekerültek,
- intézményi (gyermekotthoni) versus nevelőszülői elhelyezés,
- a gyermekotthonokon belüli otthontípusok adatainak vizsgálata.

A Gyvt. 1997. november 1-jei hatályba lépése miatt a törvény által bevezetett új fogalmak, változások legkorábban az 1998. évre vonatkozóan szerepelhettek, így az 1998-as esztendő tekintjük elemzésünkben első évnek, továbbá az általunk is elemzett védelembe vett gyermekek számának alakulásáról is csak először ebben az évben vannak adatok (Hodosán–Nyitrai 2010, Papházi–Szikulai 2008). A gyermekvédelem hazai helyzetének elemzésekor először mindig az országos helyzetet ismertetjük, majd azt követően régiós szintű összehasonlításra is kitérünk. Igyekeztünk a nyilvánosan elérhető legfrissebb hazai és nemzetközi statisztikákat felhasználni. Megjegyezzük, hogy 2012 végén / 2013 elején, amikor a disszertáció adatfeldolgozó- és elemző részét elkezdtük készíteni, akkor a 2010. évre vonatkozó adatok számítottak az elérhető legfrissebbnek, de azóta több esetben már a (2013 folyamán publikált) 2011. évi adatokat is beépítettünk az elemzésbe.

Az alkalmazott módszert tekintve a szekunder adatfeldolgozás és elemzés (értékelés, összegzés, következtetések) eszközét választottuk. A széles körű szakirodalmi feldolgozást (elméleti megalapozás) azzal a legfőbb céllal készítettük el, hogy kellő elméleti háttérrel biztosítson az adatok elemzéséhez. Az adatok, adatsorok mögött meghúzódó összefüggések és következtetések levonásához olyan egyszerű számításokat végeztünk, továbbá olyan szemléltető táblázatokat és ábrákat készítettünk, amelyek segítik, illetőleg lehetővé teszik az adatok cél szerinti feldolgozását és megfelelő értelmezését.

A feldolgozott szakirodalom szerzőinek tanulmányaiból nyert hasznos információkat az adatelemzést primer jellegű, a témában érintett gyermekvédelmi szakemberekkel folytatott folyamatos eszmecsere, kötetlen elbeszélgetés előzte meg és egészítette ki, hogy még pontosabb képet kaphassunk a gyermekvédelem aktuális helyzetéről.

A gyermekvédelmi szakellátásra vonatkozó *hazai statisztikai adatgyűjtésért* 1988 óta a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) a felelős. Az Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program (OSAP) keretében a KSH az intézményi statisztikai adatszolgáltatás kérdőívei¹ alapján gyűjti be és dolgozza fel az adatokat, majd teszi azokat évente közzé tájékoztató kiadványok formájában.

A nemzetközi kitekintés angol nyelven készítettük el, így a nemzetközi elemzések során is használt szakkifejezések és fogalmak eredeti szövegek környezetben olvashatók. A nemzetközi összehasonlító elemzés elkészítéséhez az UNICEF TransMonEE adatbázisát használtuk fel, ami egy több országra kiterjedő nemzetközi adatgyűjtés 1992 óta, s amely 164 gazdasági és szociális indikátort tartalmaz 10 témakörbe rendezve, az adatokat évente frissítik a nemzeti statisztikai hivatalok együttműködésének köszönhetően. A nemzetközi kitekintés keretében Magyarország mellett Csehország, Lengyelország, Szlovákia és Románia (CEE-5) gyermekvédelemmel kapcsolatos adatait elemezzük a 2000-2010. közötti időszakban. A nemzetközi kitekintés keretében, kapcsolódva a hazai állapot leírásához, nemzetközi összehasonlításban is meg kívánjuk nézni a családjukon kívül nevelkedő gyermekek helyzetét.

---

¹ A gyermekvédelmi szakellátás elemzéséhez az alábbi három kérdőívben gyűjtött adatokat használtuk fel: OSAP 1208 *Jelentés a gyermekotthonok és a nevelőszülői hálózatok helyzetéről* (adatszolgáltatók: a települési önkormányzatok jegyzői, a járási (fővárosi-kerületi) gyámhivatalok és a megyei kormányhivatalok szociális és gyámhivatalai), OSAP 1209 *Jelentés a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok helyzetéről* (adatszolgáltatók: TEGYESZ-ek) és OSAP 1210 *Jelentés a gyámhatósági tevékenységről* (adatszolgáltatók: gyermekotthonok székhelyei, nevelőszülői hálózatok, TEGYESZ-ek).

3. A kutatás eredményei

3.1. Új és újszerű tudományos eredmények

Az értekezés a hazai és a nemzetközi szakirodalom átfogó tanulmányozásán alapul, amit a gyermekvédelemre vonatkozó statisztika adatfeldolgozása és elemzése, valamint a gyermekvédelemben dolgozó szakemberekkel való folyamatos kapcsolattartás és eszmecsere egészített ki. Az elméleti megalapozást biztosító, a releváns szakirodalmakat széles körben áttekintő fejezet egyik fontos eredményeként összeállított összefoglaló táblázatunk legfőbb erősségét abban látjuk, hogy számos korábbi tanulmány alapján szintetizálja a gyermekvédelem két szintjének legfőbb jellemzőit, mintegy hiánypótlásként, mivel ezzel így, legalábbis az általunk elkészített formában, más szerzőknél nem találkoztunk.

Az elvégzett szakirodalom-kutatás annak szellemében készült, hogy a gyermekvédelem jelenségét komplexen kell vizsgálni. Ennek eredményeként az alábbi megállapítást tesszük. A gyermekvédelmi politika, mint sajátos szociálpolitikai program-együttes, olyan közpolitika, amelynek keretében a gyermekvédelem feladata, hogy az ország adott társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális körülményei között alkossa meg a gyermekek védelmének átfogó jogi szabályozását, továbbá a törvényi szabályzás alapján létrehozza és működtesse a gyermekek szükségleteihez igazodó intézmény- és ellátórendszert. Mindezt legfőképpen annak érdekében, hogy a gyermekvédelemben érintett szakemberek és szervezetek közreműködésével és összehangolt együttműködésével a gyermekek családban történő kiegyensúlyozott fejlődése, valamint a családjukon kívül nevelkedő gyermekek megfelelő szocializációja egyaránt megvalósulhasson.

A dolgozat eredményének tekintjük, hogy nem csak ismerteti a legfrissebb aktuális változásokat a gyermekvédelemben, hanem azokat figyelembe véve a gyermekvédelem jelenlegi komplex rendszerét is bemutatja, azon belül pedig az állam és a települési önkormányzatok, valamint a gyámhatóságok feladat- és hatáskörét is összefoglalja.

A gyermekvédelemmel kapcsolatos aktuális fogalmi meghatározások összegyűjtése is a dolgozat egyik célkitűzése volt. Az elkészített fogalomgyűjtemény szintén a dolgozat eredményének tekinthető.

3.2. A kutatómunka tézisei

A vizsgált időszakra vonatkozó statisztikai adatok elemzése a gyermekvédelmi törvény elképzeléseinek és törekvéseinek megfelelően azért vált megvalósíthatóvá napjainkra, mert a törvény bevezetése óta eltelt több mint egy évtized lehetővé teszi, hogy az idősoros adatok elemzésén keresztül a lehetséges tendenciákat megfigyelhessük, a gyermekvédelmi szakellátás jelenlegi helyzetét értékelhessük.

A felállított hipotézisekkel kapcsolatban a hazai és a nemzetközi szakirodalom átfogó tanulmányozására, a mások által végzett kutatásokra, valamint a saját kutatómunka eredményeire támaszkodva tesszük meg összefoglaló megállapításainkat.

T1. Hazánkban közel a felére csökkent a veszélyeztetett kiskorúak száma az 1998-2011 közötti időszakban, miközben a védelembe vett gyermekek száma és aránya évről-évre emelkedik, így próbálták az alapellátás keretében a problémát kezelni és megoldani. Ezzel párhuzamosan azonban *nem csökkent a szakellátásba kerülő gyermekek száma, valamint arányuk sem a szakellátásban részesülőkhöz képest, ami a szakellátás szerepének erősödését mutatja.*

T2. *A gyermekotthoni elhelyezés alternatívájaként hazánkban is a nevelőszülőknél történő elhelyezés került újból előtérbe, és ahogyan azt az adatok is igazolják, évek óta a nevelőszülői hálózatokban elhelyezett gyermekek vannak többségben, ami a jelenlegi kormányzati törekvéseket figyelembe véve az elkövetkezendő években is prioritást fog élvezni a gyermekek elhelyezésénél. Az eltelt időszakot vizsgálva a gyermekotthoni férőhelyek és az egyes otthontípusok is a gyermekek (normál, speciális, különleges) szükségletei szerint differenciálódtak. Míg korábban a gyermekek a nagy létszámú gyermekotthonokban kerültek elhelyezésre, addig napjainkra duplájára emelkedett a kis létszámú lakásotthonokban elhelyezett gyermekek aránya, így mára ebben a formában gondozzák a legtöbb gyermeket.*

T3. A nemzetközi kitekintés keretében elvégzett elemzések alapján megállapíthatjuk, hogy az elmúlt évtized során a családtípusú helyettesítő megoldás került előtérbe a vizsgált országok mindegyikében. *Egyértelműen láthatók a gyermekek deinstitucionalizásának irányába tett lépések, s olyan nyilvánvaló politikai törekvések, amelyek a családjukon kívül nevelkedő gyermekek helyettesítő gondozásán belül a gyermekbarát, családközelit megoldások irányába mutatnak.*

4. Következtetések, javaslatok

A gyermekvédelmi statisztikák, kiegészülve a témában született más tanulmányokkal és kutatásokkal, számos hasznos információval járulhatnak hozzá a gyermekvédelem jelenlegi rendszerének megismeréséhez, és a jövőbeli fejlesztési irányokat is kijelölhetik, továbbá visszajelzést adhatnak az adatok elemzésén keresztül arról is, hogy a jelenlegi helyzet mennyiben felel meg a jogalkotók, illetve a döntéshozók szándékainak. Ezen kívül a statisztika széles körű adatállományának feldolgozása, és az azokból nyert információk esetlegesen nem csak a kívülállók számára nyújthatnak tájékoztatást a rendszer működéséről, hanem a gyermekvédelemben dolgozó szakemberek számára is visszaigazolást, megerősítést adhatnak arról, amivel mindennapi munkájuk során szembesülnek. Az értekezés ezeknek a szempontoknak is próbál megfelelni, azokat szolgálni.

Elvégzett elemzéseink alapján megállapíthatjuk, hogy az 1998-2011 közötti időszakot vizsgálva a veszélyeztetett kiskorúak számának csökkenő tendenciája mellett a védelembe vett gyermekek száma és aránya évről-évre emelkedik, így próbálták az alapellátás keretében a problémát kezelni és megoldani. A védelembe vett kiskorúak számának emelkedésével párhuzamosan azonban nem csökkent a szakellátásba kerülő gyermekek száma, valamint arányuk sem a szakellátásban részesülőkhöz képest, ami pedig a szakellátás szerepének erősödését mutatja. A vizsgált időszak átlagában évente 8 ezer fő körül alakult a tárgyévben szakellátásba kerülő gyermekek száma, ugyanakkor az 1998. évi 7.480 főről 2011-re 9.757 főre emelkedett. A tárgyévben szakellátásba kerülő gyermekek számát a gyermekvédelmi szakellátásban részesülő kiskorúakhoz viszonyítva azt tapasztaljuk, hogy a ráta alakulása növekvő tendenciát mutat: míg 1998-ban a szakellátásba kerülők aránymutatója 38,3%, addig 2011-ben 53,4%.

Ma a hazánkban élő kiskorú gyermek közül 100-ból 11 gyermek valamilyen oknál fogva veszélyeztetettnek számít. A veszélyeztetettség aránya (a veszélyeztetett kiskorúak száma a kiskorú lakónépességhez viszonyítva) a vizsgált időszak első felében csökkent, majd az utóbbi években országosan 11% körüli arányban jellemzi az egyre csökkenő létszámú kiskorú populációt. A veszélyeztetett gyermekek számának csökkenése utalhat a probléma jelenlétének mérséklődésére is, ugyanakkor nem feltétlenül csak ezt jelentheti, más nézőpontból a veszélyeztetettség csökkenése a gyermekjóléti szolgálatok tevékenységének eredményességét is mutathatja azáltal, hogy az általuk nyújtott speciális

személyes szociális szolgáltatás egyik fő célja a gyermek veszélyeztetettségének megelőzése, a kialakult veszélyeztettség megszüntetése.

A védelembe vétel esetében az esetek növekvő száma egyrészt utalhat a problémával kapcsolatos fokozódó érzékenységre, a preventív szerepvállalásra, másrészt arra is felhívja a figyelmet, hogy több gyermek él rossz körülmények között, és sajnos egyre több család életébe kell beavatkozni. Ezt mutatják az adatok is, ugyanis amíg 2000-ben 6 ezer volt, addig 2010-re (folyamatos emelkedés mellett) már 12 ezerre nőtt, azaz egy évtized alatt megduplázódott azoknak a családoknak a száma, amelyekben védelembe vett kiskorú élt.

A fentiek is alátámasztják, hogy a gyermekvédelmi problémák megoldása érdekében rendszerszemléletben és klienscentrikusan kell gondolkodni, az alapellátás és a szakellátás két szintje között talán még szorosabb együttműködés szükséges annak érdekében, hogy minél kevesebb gyermeket kelljen a szakellátás keretében ellátni. Ehhez erősíteni kell a gyermekvédelmi beavatkozások preventív jellegét annak érdekében, hogy időben megelőzhessük a problémás helyzetek kialakulását. Ebben a munkában a jövőben is nagy szerepe lesz az észlelő- és jelzőrendszer minden tagjának, amely probléma esetén elsőként kerül kapcsolatba a gyermekkel, illetve annak családjával.

Napjainkra a (12-40 fős) hagyományos gyermekotthonok helyett a gyermekotthonokban elhelyezettek közül minden második gondozott családias jellegű lakásotthonban, illetőleg gyermekotthon maximum 12 fős csoportjában nevelkedik hazánkban. Az intézményes ellátáson belül mindenképpen a kisebb létszámú, lakásotthoni forma mellett szól, hogy sokkal gyermekcentrikusabb, több lehetőséget kínál a személyes kapcsolatok kialakítására, praktikus készségek és társas helyzetek elsajátítására, segítve ezzel az egészségesebb felnőtté válást. Sikeresebben készíti fel a fiatalokat az önálló életre, sokkal inkább családi mintát nyújt, mint a hagyományos, nagy létszámú gyermekotthon. A fenti érvek is visszaigazolják a jogalkotónak azt a szándékát, amely a szakellátás intézményrendszerét a családias jelleg irányába, valamint az ellátottak szükségleteihez igazítva kívánta átalakítani. Az otthonok típusai ennek megfelelően az elmúlt évtizedben az alapfunkciójuk szerint átalakultak. Az általános gyermekotthoni férőhelyek fele megszűnt, ezeket elsősorban az általános lakásotthonként nyilvántartott férőhelyek váltották fel. Ugyanakkor az ilyen típusú férőhelyeket is differenciálták, megjelentek a speciális és különleges szükségletű gyermekek ellátására szakosodott gyermekotthonok és lakásotthonok, valamint az utógondozottak számára fenntartott férőhelyek újabb formái (utógondozó lakásotthon, külső férőhely). A korábbi évekhez hasonlóan a

gyermekotthonok és lakásotthonok korszerűsítésére, felújítására fordítható pályázati lehetőségeket a jövőben is meg kell ragadni, ezáltal javulhatnak az ott élők életkörülményei.

A gyermekvédelmi szakemberek véleménye alapján is kívánatos fejlesztési irány a férőhelyek differenciálása, annál is inkább, mert a tapasztalatok alapján egyre több a speciális szükségletű, valamint a kettős szükségletű gyermek, akiknek az ellátására a rendszer még nem megfelelően tudott felkészülni. Az ilyen jellegű férőhelyek számát bővíteni kell, hogy megfelelő ellátásukról gondoskodni lehessen. A gyermekvédelmi szakellátást biztosító intézmények csak akkor tudnak „versenyképesek” lenni, ha a férőhelyeket az ellátandó gyermekek mindenkori szükségleteivel és érdekével összhangban határozzák meg, a rendszer képes gyorsan alkalmazkodni a társadalmi változásokhoz, és a szakemberek megfelelően felkészültek a különböző szükségletű gyermekek ellátására. Mindez a férőhelyek differenciálása mellett (a gyermekotthonokban és a nevelőszülői hálózatokban egyaránt) azok racionalizálást, optimalizálását is megköveteli, aminek csakis egy megfelelően kiépült, területi (regionális) szinten is kiegyenlített ellátórendszer képes eleget tenni. Ennek gyakorlati megvalósítása azonban már túlmutat ezen dolgozat keretein.

Kedvezőnek tartjuk, hogy a gyermekotthoni elhelyezés alternatívájaként hazánkban is a nevelőszülőknél történő családtípusú elhelyezés került előtérbe, és napjainkban a gyermekvédelmi szakellátás keretében ebben a formában részesül gondozásban az elhelyezett többsége. A nevelőszülői család mellett szóló érv, hogy a szocializációs feladatokat nem mesterséges környezetben látja el, a viselkedési normákat természetes közegben közvetíti, a társas kapcsolatok spontán alakulnak, a gyermek értékrendjét a család életvitele határozza meg. A nevelőszülői gondoskodás a társadalmi beilleszkedést emiatt eredményesebben tudja elősegíteni, szocializációs téren a nevelőszülő hatékonyabb, mint a gyermekotthon. Az elhivatott, feladatukat megfelelően ellátó nevelőszülők a társadalom számára fontos és hasznos tevékenységet vállalnak magukra azáltal, hogy a náluk elhelyezett gyermekek kiegyensúlyozott fejlődését családi körülmények között biztosítják. Éppen ezért pozitívan értékeljük azokat a jelenlegi kormányzati törekvéseket, amelyek eredményeként ma valamennyi nevelőszülő egységesen nevelőszülői foglalkoztatási jogviszonyba került, és az állam a nevelőszülőknél elhelyezhető gyermekek maximálása mellett garanciát vállal a nevelőszülők díjazására is. A nevelőszülői család elsődlegessége az elkövetkezendő években is prioritást fog élvezni a szakellátásba kerülő elhelyezésénél és a már szakellátásban részesült tizenkét éven aluli gyermekek kihelyezésénél. A nevelőszülői hálózatok fejlesztésével egyet tudunk érteni, elemzéseink is

igazolják a jogalkotónak, a nevelőcsaládban való nevelkedés előnyeire alapozva, a bővítés irányba tett lépéseit. Ami egyúttal nagy kihívást is jelent, ugyanis az elkövetkezendő alig három év alatt több száz új, a feladatellátásra alkalmas nevelőszülőt kell majd kiképezni és munkába állítani. Ennek törvényi feltételei ugyan megteremtődtek a Gyvt. 2013. évi módosításaival, de az érdemi munka nagyobb része még hátra van. A nevelőszülői szakma további népszerűsítésével, megfelelő tájékoztatással, a nevelőszülők folyamatos toborzásával és képzésével lehet csak annak eleget tenni, hogy még több gyermek kerülhessen nevelőcsaládba.

Nemzetközi kitekintésünk alapján összegezve megállapíthatjuk, hogy a vizsgált országokban a szülők gondoskodásából kikerült gyermekek elhelyezésénél a családtípusú helyettesítő megoldások, jellemzően nevelőszülői elhelyezés előtérbe került. Ezzel párhuzamosan ugyanakkor szükség van arra is, hogy az alapellátások (gyermekjóléti és családsegítő szolgáltatások) és állami támogatás különböző formái (pénzbeli és természetbeni szociális és gyermekvédelmi ellátások) biztosítva legyenek, amellyel megelőzhető a családból való kiemelés.

A lehetséges jövőbeli kutatási irányok tekintetében érdemes lehet a jelen disszertáció keretében elvégzett elemzést az országos, és a régiós állapotok leírásán túl megyei szintre is kiterjeszteni, hogy a meglévő sajátosságokra vagy éppen a belső különbségekre is rá lehessen világítani. Emellett a meglévő kutatást érdemes lehet a gondozási adatok mellett más szempontok (a gyermekotthonok belső működési sajátosságai, a gondozottak iskolai eredményei, elhelyezkedési lehetőségei) szerint is elemezni, ezzel kapcsolatban felméréseket, kérdőíves megkérdezéseket végezni. A jelen disszertáció keretében csak az értekezés kitűzött céljaival szorosan összeegyeztethető statisztikai adatokat elemeztük, de a gyermekvédelmi statisztika idősoros adatai között például kriminológiai adatok (elkövetett bűncselekmények), szökések adatai, stb. is megtalálhatók. Hasznos lehet a jövőben az értekezés keretében elvégzett elemzéseket már a 2010-es évekre vonatkozó adatok ismeretében is elvégezni, s ilyen formán az elemzést időben is kiterjeszteni.

5. Az értekezés témaköréhez kapcsolódó publikációk

5.1. Idegen nyelvű cikk, tanulmány

1. RESPERGER R. (2013): Children in Formal Care between 2000 and 2010: Core Indicators of Child Protection in selected CEE-countries. *Gazdaság és Társadalom*, 5 (1) 65-81. p. ISSN 0865-7823
2. RESPERGER R. (2007): Defense of our children: The role of prevention in the reducing of children's endangerment. 381-386. p. In: LEHOCZKY L., KALMÁR L. (Szerk.): *microCAD 2007 International Scientific Conference 22-23 March 2007. Section O: Economic Challenges II*. Miskolc: UM ITTC, 507 p. ISBN 978-963-661-742-4 Ö; ISBN 978-963-661-756-1

5.2. Magyar nyelvű cikk, tanulmány

3. RESPERGER R. (2013): Szociális védelmi funkciók, társadalmi juttatások. [259-272. p.] In: Tanulmányok. A gazdasági fejlődés fő hajtóerői Nemzetközi Tudományos Konferencia. Sopron, 2012. november 12. [CD:/docs/s03/resperger.pdf] ISBN 978-963-359-000-3
4. RESPERGER R. (2012): A hazai gyermekvédelmi szakellátás regionális helyzete a XXI. század első évtizedében. [319-339. p.] In: Tanulmánykötet. Tehetség és kreativitás a tudományban TALENTUM Nemzetközi Tudományos Konferencia. Sopron, 2012. május 22. [CD:/nyeme_talentum_II_KTK_tanulmany_kotet_FULL_A4.pdf] ISBN 978-963-9883-92-5
5. RESPERGER R. (2012): A gyermekvédelmi szakellátás Magyarországon: a családközeli elhelyezés helyzete. *E-conom*, 1 (2) 130-142. p. ISSN 2063-644X
6. RESPERGER R. (2011): Gyermekszegénységi mutatók. [1045-1061. p.] In: Tanulmánykötet. Változó környezet - Innovatív stratégiák Nemzetközi Tudományos Konferencia. Sopron, 2011. november 2. [CD:/docs/s15/resperger.pdf] ISBN:978-963-9883-87-1
7. RESPERGER R. (2011): A családok támogatása, munka és család összeegyeztetése, a pénzügyi támogatás főbb formái hazánkban. *Gazdaság és Társadalom*, 3 (3-4) 166-184. p. ISSN 0865-7823

8. RESPERGER R. (2010): Főbb családtámogatási ellátási formák hazánkban. [17 p.] In: Tanulmánykötet. Gazdaság és társadalom Nemzetközi Tudományos Konferencia. Sopron, 2009. november 3. [CD:/macro/paper_resperger_richard.pdf] ISBN 978-963-9871-30-4
9. RESPERGER R. (2008): A hazai állami gyermekvédelem létjogosultságáról: Történeti-társadalmi, közgazdasági vonatkozások. 269-274. p. In: LEHOCZKY L. (Szerk.): *microCAD 2008 International Stientific Conference 20-21 March 2008. Q szekció: Kihívások a gazdaságban II.* Miskolc: UM ITTC, 294 p. ISBN 978-963-661-812-4 Ö; 978-963-661-826-1

5.3. Egyéb, válogatott publikációk

10. RESPERGER R. (2013): A helyi szociális ellátórendszer. (Könyvismertetés). *Gazdaság és Társadalom*, 5 (2-3) 127-132. p. ISSN 0865-7823
11. RESPERGER R. (2013): A gyermekszegénység mérése, mutatói. (PhD szigorlati dolgozat – átdolgozott változat). Sopron: NymE KTK Doktori Iskola, 23 p.
12. RESPERGER R. (2011): (Reklám)fogyasztó gyermekek. [17 p.] Tanulmányok. Hitel, Világ, Stádium Nemzetközi Tudományos Konferencia. Sopron, 2010. november 3. [CD:/docs/social_processes1/Resperger_paper.pdf] ISBN 978-963-9883-73-4
13. RESPERGER R. (2008): From the Child Protection Policy in Hungary. (Konferencia előadás). 38. p. In: LEHOCZKY L., KALMÁR L. (Szerk.): *microCAD 2008 International Stientific Conference 20-21 March 2008, Programme.* Miskolc: UM ITTC, 46 p.
14. RESPERGER R. (2007): Gyermekünk védelme: a prevenció szerepe a kiskorúak anyagi veszélyeztettségének csökkentésében. (Konferencia előadás). 44. p. In: LEHOCZKY L., KALMÁR L. (Szerk.): *microCAD 2007 International Scientific Conference 22-23 March 2007, Programme.* Miskolc: UM ITTC, 60 p.

A szerző munkássága (teljes publikációs jegyzék) elérhető a Magyar Tudományos Művek Tárában (MTMT): <https://vm.mtmt.hu/search/slist.php?lang=0&AuthorID=10034510>

